

DOĞU-BATI YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA HAŞİM NAHİT ERBİL'İN "ÜÇ MUAMMA"SI

Bedri Mermutlu

Özet: "Üç Muamma: Garp Meselesi, Şark Meselesi, Türk Meselesi" adlı eserin siyasi ve ideolojik yeni vaziyet alışların tartışıldığı 1921 yılı ortamında kaleme alındığı düşünülürse önemi daha iyi anlaşılır. Ziya Gökâlp'in o yıllarda aynı eksende görüşler geliştirdiği konuların Haşim Nahit cephesinden nasıl ele alındığını görmek dönem fikriyatının daha kapsamlı algılanmasına yardımcı olacaktır. Haşim Nahit'in asıl incelemek istediği konu Türk Meselesi olmakla birlikte bu meselenin Garp Meselesi ve Şark Meselesi ile ilişkisi düşünülmezsizin ele alınmaya çağrı görüşüyle yola çıktığı ve önce Batı'yı ve Doğu'yu anlayarak yerine koymak gerektiğini bir yöntem olarak benimsemesi son derece yerinde bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğu-Batı, Üç Muamma, Garp Meselesi

*In the Context of Eastern-Western Approach "Üç Muamma" ("Three Problems")
by Haşim Nahit Erbil*

Abstract: As it is considered that the work called "Üç Muamma: Garp Meselesi, Şark Meselesi, Türk Meselesi" ("Three Problems: Western Issue, Eastern Issue, Turkish Issue") was written in the atmosphere of 1921, when new political and ideological conditions discussed, the significance of the work is much better understood. Considering how the topics that Ziya Gökâlp developed views in the same direction at that time were discussed from the point of Haşim Nahit will be helpful that the thoughts of that period is perceived more comprehensively. The actual topic that Haşim Nahit wanted to study was Turkish Issue; however he started with the view that without considering this issue associated with Western and Eastern issues and recognising the necessity of understanding West and East first then inserting the Turkish issue in its place as a method. This appears as a quite correct approach to us.

Keywords: East-West, "The Three Problems", the West Question

Haşim Nahit (1880-1962) şimdi Irak devleti sınırları içinde kalan Erbil şehrinde doğmuş ve sonradan soyadı olarak Erbil soyadını almıştır. Haşim Nahit, Erbil ve Ammara'da başlamış olduğu öğrenimine İstanbul Hukuk Mektebi'nde devam etmiştir.¹ Hukuk tahsilini tamamladıktan sonra Paris'te *İkdam* gazetesi muhabiri olarak bulunmuş, bu sırada (1922-1923)

¹ Necmi Uyanık - Ferudun Ata (Hazırlayanlar), *Haşim Nahit Türkiye İçin Necat ve İ'tilâ Yolları*, Tablet Yayınları, Konya 2006, s. XI.

Sorbon Üniversitesi'nde sosyoloji ve ekonomi okumuş, ileriki zamanda tekrar Paris'e gittiğinde ise bu dersleri tamamlayarak Sorbon Üniversitesi'nin İktisadi İctimaiyat Fakültesi'nden mezun olmuştur.² Hukuk Mektebi'ni bitirdikten sonra Maliye'de çalışmış, bir zaman sonra İstanbul Emlâk Müdürlüğü görevine gelmiştir. *İkdam* muhabiri olarak gittiği Paris'ten dönüşünde dışişlerine intisap ederek önce Mümeyyizlik görevinde, ardından Hukuk Müşaviri Muavinliğinde (1925-1926), daha sonra Muhtelit Hukuk İşleri Müdürlüğü görevinde (1926-1928) bulunmuştur. 1928 yılında Cenova Müstakil Şehbender Vekilliği, ardından Konsolosluk Muavinliği görevine tayin edilen (1928-1929) Haşim Nahit 1930 yılında dünya ekonomik krizi bağlamında Türkiye iktisadının eleştirel bir analizini yaptığı ve Fransızca olarak Paris'te yayınladığı *Les Symptoms de la Crise Turque et son Remede* adlı kitabı dolayısıyla 1931 yılında bakanlıktaki görevinden alınıp hakkında Ağır Ceza Mahkemesi'nde dava açılmıştır.³ Mahkeme ve Danıştay lehine karar vermesine rağmen görevine iade edilmeyince, sekiz yıl süren bu süreçten bunalan Haşim Nahit tekrar Paris'e giderek bir yandan bilimsel çalışmalarına devam etmiş, bir yandan da oradaki yabancı hariciyecilere Türkçe dersleri vererek geçimini sağlamıştır. Bu sürecin ardından Bağdat'a dönerek orada da Fransızca dersleri vermiştir.⁴ Ancak 1939 yılında Türkiye'ye dönen Erbil'e bu sırada Maarif Vekili olan Hasan Ali Yücel yakınlık göstererek onu bakanlıkta Fransızca mütercimliği görevi ile istihdam etmiştir.⁵ 1946 yılına kadar bu görevi yürüten Haşim Nahit bu tarihte emekli olup serbest avukatlık yapmaya başlamıştır.⁶ Erbil 30 Mart 1962 yılında 82 yaşında Ankara'da vefat etmiştir.⁷

Haşim Nahit sadece 1910'lu yıllardan beri öncülüğünü yaptığı Irak Türk-lüğü konusunun ateşli bir savunucusu olmakla kalmamış, içinden geçtiği mücadele kadar, aldığı formasyonun da etkisiyle ülke ve dünya meselelerine her yönden yaklaşan yazılar yazmıştır. Meseleleri bir hariciyeci, bir hukukçu, bir iktisatçı, bir sosyolog olarak kaleme almış, ayrıca şiirler ve piyesler yazmıştır. On bir kadar telif eserinden en önemlileri *Türkiye İçin Necat ve İtilâ Yolları* (1913), *Üç Muamma* (1921), *Les Symptoms de la Crise Turque et son*

² İzzettin Kerkük, *Haşim Nahit Erbil ve Irak Türkleri*, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s. 22.

³ Ali Birinci, "Türk Ocağından Simalar: Erbil'li Haşim Nahid'in Hayat Hikâyesi", *Türk Yurdu*, C. 20, Sayı: 156, Ankara 2000, s. 5-6.

⁴ Kerkük, a.g.e., s. 18-19.

⁵ Birinci, a.g.y., s. 6.

⁶ Uyanık - Ata, a.g.e., s. XIII.

⁷ Birinci, a.g.y., s. 9.

Remede (Paris 1930), *Karagün Yazıları* (1940), *Avrupa Buhranının Ruhi Sebepleri* (1941), *Türkiye’de Modern Teknik Nasıl Meydana Gelebilir?* (1942), *Dil Tekniği* (1942), *Komünizmle Mücadele Rehberi* (1951), *Bu Pahalılık Nasıl Azaltılabilir?* (1953), *7000 Senelik Sümer Medeniyetinde Kıbrıs* (1954) kitaplarıdır. *Milli İktisadiyat Sistemi* (1927) ise Fredrik List’ten tercüme ettiği bir eserdir. Haşim Nahit Erbil’in 1909 yılından itibaren kaleme aldığı üç yüzün üzerinde makalesi *Yeni Gazete*, *Servet-i Fünun Mecmuası*, *Türk Yurdu*, *İkdam*, *Yeni Gün*, *Yarın*, *Hakimiyet-i Milliye*, *İktisadi Yürüyüş*, *Vakit*, *Hergün* ve *Türk Hava Mecmuası* gibi dergi ve gazetelerde yayınlanmıştır.

Türk Yurdu dergisi ile *İkdam*, *Yeni Gün* ve *Hakimiyet-i Milliye* gazetelerinde 1915-1925 yılları arasında Musul ve Kerkük meselelerine dikkat çeken ve öneriler getiren yazılar yayınlayan Haşim Nahit, *Servet-i Fünun Mecmuası*’nda edebiyat konulu yazılar yanında siyasi ve sosyal konulara yer veren makaleler kaleme almıştır. İktisadi sosyolojiyle ilgili yazılarını *İktisadi Yürüyüş* dergisi (1943) ve *Vakit* gazetesinde (1945) yayınlarken, yine *Vakit* gazetesinde yayınladığı yazılar arasında II. Dünya Savaşı sonrası şekillenen “Yeni Dünya Nizamı” üzerine yazdığı bir dizi makale ile iktisadi kalkınma konulu yazılarının yer aldığı görülmektedir. Haşim Nahit aldığı formasyon ve verdiği ürünlerle Türkiye’de iktisadi sosyoloji alanında öncü isimlerden biri olduğu gibi ekonomi dışındaki konularda kaleme aldığı yazılarda yaptığı analizlerini de sosyolojik temelde yapmaya devam etmiştir.

Haşim Nahit Erbil’in ayrıca “*İktisadi İçtimaiyat*”, “*Durkheim Sosyolojisinin Yanlıları*” ve “*Yaşayan Ölümler ve Ölmüş Yaşayanlar*” adlı üç eserinin daha bulunduğu, ancak bunları yayınlamadan hayata veda ettiği bildirilmektedir.⁸

“*Üç Muamma: Garp Meselesi, Şark Meselesi, Türk Meselesi*” adlı eserin siyasi ve ideolojik yeni vaziyet alışların tartışıldığı 1921 yılı ortamında kaleme alındığı düşünülürse önemi daha iyi anlaşılır. Ziya Gökalp’in o yıllarda aynı ekseninde görüşler geliştirdiği konuların Haşim Nahit cephesinden nasıl ele alındığını görmek dönem fikriyatının daha kapsamlı algılanmasına yardımcı olacaktır. Haşim Nahit’in asıl incelemek istediği konu Türk Meselesi olmakla birlikte bu meselenin Garp Meselesi ve Şark Meselesi ile ilişkisi düşünülmezsizin ele alınamayacağı görüşüyle yola çıktığı ve önce Batı’yı ve Doğu’yu anlayarak yerine koymak gerektiğini bir yöntem olarak benimsemesi son derece yerinde bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aşağıda, Haşim Nahit’in bu eserinin yeni harflere çevrilerek iki bölüm halinde yayınlanması uygun görülürken, “*Lahika*” başlığıyla, Gustave Le

⁸ Kerkük, a.g.e., s. 25.

Bon'un o günlerde Bolşevizm aleyhinde yayınlanan bir yazısının Haşim Nahit tarafından eleştirildiği bölümün verilmesi de ihmal edilmemiştir. Metin dili sade bir Türkçe olmakla birlikte günümüz ortalama aydınınının şimdi anlamakta zorluk çekeceğini düşündüğümüz bazı kelimelerin parantez içinde karşılığı verilerek belli bir zorluğun giderilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.